

superiorem, quasi eam capiens ut sui perfectionem. Unde & Dionysius dicit iv. cap. de div. Nominib. quod superiores substantiæ intelligibiles sunt quasi cibus inferiorum.

CAPUT XCIX.

Quod substantiæ separatæ materialia cognoscunt.

I. Part. quest. LVII. art. 1.

PER prædictas igitur formas intelligibiles substantia separata non solum cognoscit alias substantias separatas, sed etiam species rerum corporalium.

1. Quum enim intellectus earum sit perfectus naturali perfectione, utpote totus in actu existens, oportet quod suum objectum, scilicet ens intelligibile, universaliter comprehendat. Sub ente autem intelligibili comprehenduntur etiam species rerum corporalium. Eas igitur substantia separata cognoscit.

2. Adhuc. Cum species rerum distinguantur sicut species numerorum, ut supra cap. xcvi. habitum est, oportet quod in specie superiori contineatur aliquammodo quod est in inferiori, sicut major numerus continet minorem. Quum igitur substantiæ separatæ sint supra substantias corporales, oportet quod ea quæ sunt in substantiis corporalibus per modum materialem, sint in substantiis separatæ per modum intelligibilem: quod enim est in aliquo, est in eo per modum ejus in quo est.

3. Item. Si substantiæ separatæ movent corpora cælestia, ut Philosophi ponunt XII. Metaph. text. comm. xxxvi. usque ad xxxix. quidquid provenit ex motu corporum cælestium, attribuitur ipsis corporibus sicut instrumentis, eo quod movent mota, substantiis autem separatæ moventibus, sicut principalibus agentibus. Agunt autem, & movent per intellectum. Sunt igitur causantes ea quæ fiunt per motum corporum cælestium, sicut artifex operatur per sua instrumenta. Formæ igitur eorum quæ generantur, & corrumpuntur, sunt intelligibiles in substantiis separatæ: unde & Boetius in Lib. de Trinit. cap. 111. dicit, quod ex formis quæ sunt sine materia, venerunt formæ quæ sunt in materia. Cognoscunt igitur substantiæ separatæ non solum substantias separatas, sed etiam species rerum materialium: nam si cognoscunt species generabilium, & corruptibilium corporum tamquam propriorum effectuum, multo magis species corporum cælestium quasi propriorum instrumentorum. Quia vero intellectus substantiæ separatæ est in actu, habens omnes similitudines ad quas est in potentia; habet autem virtutem comprehendendi omnes species, & differentias entis: necesse est quod substantia separata quælibet cognoscat omnes res naturales, & totum ordinem earum.

Cum autem intellectus in actu perfecto sit intellectus in actu; potest alicui videri quod substantia separata non intelligat res materiales; inconveniens enim videtur quod res materialis sit perfectio substantiæ separatæ.

Sed si recte consideretur, res intellecta est perfectio intelligentis secundum suam similitudinem quam habet in intellectu: non enim lapis, qui est extra animam, est perfectio intellectus possibilis nostri: similitudo autem rei materialis in intellectu substantiæ separatæ est immaterialiter, secundum modum substantiæ separatæ, non secundum modum substantiæ materialis. Unde non est inconveniens, si hæc similitudo dicatur esse perfectio intellectus substantiæ separatæ, sicut propria forma ejus.

CAPUT C.

Quod substantiæ separatæ cognoscunt singularia.

I. Part. quest. LVII. art. 7.

QUIA vero similitudines rerum in intellectu substantiæ separatæ sunt universaliores quam in intellectu nostro, & efficaciores ad hoc quod per eas aliquid cognoscatur per similitudines rerum materialium; substantiæ separatæ non solum cognoscunt res materiales secundum rationem generis, vel speciei, sicut intellectus noster, sed etiam secundum individua.

1. Cum enim species rerum in intellectu existentes oporteat esse immateriales, non poterunt, secundum quod sunt in intellectu nostro, esse principium cognoscendi singularia, quæ per materiam individuam, eo quod species intellectus nostri intantum sunt contractæ virtutis, quod una ducit solum in cognitionem unius: unde sicut similitudo naturæ generis non potest ducere in cognitionem generis, & differentiæ, ut per eam species cognoscatur; ita similitudo naturæ speciei non potest deducere in cognitionem principiorum speciei, & individuantium, quæ sunt principia materialia, ut per eam individuum in sua singularitate cognoscatur. Similitudo vero intellectus substantiæ separatæ, cum sit universalis virtutis, una, & immaterialis existens, potest ducere in cognitionem principiorum speciei, & individuantium, quæ sunt principia materialia; ita quod per eam substantia separata non solum materiam generis, & speciei, sed etiam individuum cognoscere possit per suum intellectum. Nec sequitur quod forma per quam cognoscit, sit materialis, vel quod sint infinitæ secundum numerum individuatorum.

2. Adhuc. Quod potest inferior virtus, potest & superior, sed eminentius: unde virtus inferior operatur per multa, ubi virtus superior per unum tantum operatur: virtus enim quanto est superior, tanto magis colligitur, & unitur, è contrario vero virtus inferior dividitur, & multiplicatur: unde videmus quod diversa genera sensibilium, quæ quinque sensus exteriores percipiunt, una vis sensus communis apprehendit. Anima autem humana est inferior ordine naturæ quam substantia separata; ipsa autem cognoscitiva est universalium, & singularium per duo principia, scilicet per sensum, & intellectum. Substantia igitur separata, quæ est altior, cognoscit utrumque altiori modo per unum principium, scilicet intellectum.

3. Item. Species rerum intelligibiles contrario ordine perveniunt ad intellectum nostrum, & intellectum substantiæ separatæ: ad intellectum enim nostrum perveniunt per viam resolutionis, scilicet per abstractionem à conditionibus materialibus, & individuantibus, unde per eas singularia à nobis cognosci non possunt; ad intellectum autem substantiæ separatæ perveniunt species intelligibiles quasi per viam compositionis, habet enim species intelligibiles ex assimilatione sui ad primam intelligibilem speciem intellectus divini, quæ quidem non est à rebus abstracta, sed rerum factiva. Est autem factiva non solum formæ, sed materiæ, quæ est individuationis principium. Species igitur intellectus substantiæ separatæ totam rem respiciunt, & non solum principia speciei, sed etiam principia individuantia. Non est igitur singularium cognitio subtrahenda substantiis separatæ.

licet intellectus noster singularia cognoscere non possit.

4. Præterea. Si corpora cælestia moventur à substantiis separatæ secundum Philosophorum positionem, XII. Metaph. text. comm. xxxvi. & xxxvii. cum substantiæ separatæ agant, & moveant per intellectum, oportet quod cognoscant mobile quod movent, quod est quoddam particulare, nam universalis immobilis sunt. Situs etiam qui renovantur per motum, sunt quædam singularia, quæ non possunt ignorari à substantia movente per intellectum. Oportet igitur dicere, quod substantiæ separatæ singularia cognoscant istarum materialium rerum.

CAPUT CI.

Utrum substantiæ separatæ naturali cognitione cognoscant omnia simul.

QUIA vero intellectus in actu est intellectum in actu, sicut sensus in actu est sensible in actu; idem autem non potest simul esse multa in actu: impossibile videtur quod intellectus substantiæ separatæ habeat species intelligibilem diversas, sicut jam supra dictum est.

Sed sciendum est, quod non omne illud est intel-

lectum in actu, cujus species intelligibilis actu est in intellectu: cum enim substantia intelligens sit etiam volens, ac per hoc sit domina sui actus; in potestate ipsius est, postquam habet speciem intelligibilem, ut ea utatur intelligendo actu; vel si habet plures, ut utatur una ipsarum. Unde & ea quorum scientiam habemus, non omnia actu consideramus. Substantia igitur intellectualis per plures species cognoscens, utitur una quam vult, ac per hoc simul actu cognoscit omnia quæ per unam speciem cognoscit: omnia enim sunt ut unum intelligibile, in quantum sunt per unum cognita; sicut & intellectus noster simul cognoscit multa ad invicem composita, vel relata ut unum quoddam. Ea vero quæ per diversas species cognoscit, non cognoscit simul; & ideo sicut est intellectus unus, ita est intellectum in actu unum. Est igitur in intellectu substantiæ separatæ quædam intelligentiarum successio; non tamen motus proprie loquendo, cum non succedat actus potentie, sed actus actui. Intellectus autem divinus, quia per unum, quod est sua essentia, omnia cognoscit, & sua actio est sua essentia, omnia simul intelligit: unde in intelligentia ejus non cadit aliqua successio, sed suum intelligere est totum simul perfectum, permanens per omnia sæcula sæculorum. Amen.

FINIS LIBRI SECUNDI.

DIVI THOMÆ
AQUINATIS,
DOCTORIS ANGELICI
DE VERITATE CATHOLICÆ FIDEI
CONTRA GENTILES
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

PROEMIUM.

Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes deos. Quoniam non repellit Dominus plebem suam, quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, (1) & altitudines montium ipse conspiciat. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus ejus formaverunt. *Psal. xciv. 3. 4. 5.*

Unum esse primum entium, totius esse perfectionem plenam possidens, quod Deum dicimus, ostensum est superius I. Lib. cap. xiiii. quod ex suæ perfectionis abundantia omnibus existentibus esse largitur; ut non solum primum entium, sed & primum principium omnium esse comprobetur. Esse autem aliis tribuit non necessitate naturæ, sed secundum suæ arbitrium voluntatis, ut ex superioribus II. Lib. cap. xiiii. est manifestum: unde consequens est ut factorum suorum sit dominus: nam super ea quæ nostræ voluntati subduntur, dominamur. Hoc autem dominium super res à se productas perfectum habet, utpote qui ad eas producendas non exterioris agentis adminiculo indiget, nec materiæ fundamentum, cum sit totius esse universalis effector. Eorum autem quæ per voluntatem producuntur agentis, unumquodque ab agente in finem aliquem ordinatur: bonum enim, & finis est objectum proprium voluntatis: unde necesse est ut quæ ex voluntate procedunt, ad finem aliquem ordinentur. Finem autem ultimum unaquæque res per suam consequitur actionem: quam oportet dirigi ab eo qui principia rebus dedit, per quæ agunt. Necesse est igitur ut Deus, qui est in se naturaliter perfectus, & omnibus entibus ex sua potestate esse largitur, omnium entium rector existat, à nullo utique directus: nec est aliquid quod ab ejus regimine excusetur, sicut nec est aliquid quod ab ipso esse non sortiat. Est igitur sicut perfectus in essendo, & causando, ita etiam & in regendo perfectus. Hujus vero regiminis effectus in diversis apparet diversimode secundum differentiam naturarum.

Quædam namque sic à Deo producta sunt, ut intellectum habentia, ejus similitudinem gerant, &

(1) Vulgata: & altitudines montium ipsius sunt.

imaginem repræsentent: unde & ipsa non solum sunt directa, sed & se ipsa dirigentia secundum proprias actiones in debitum finem: quæ si in sua directione regimini divino subdantur, ad ultimum finem consequendum ex divino regimine admittuntur; repelluntur autem, si secus in sua directione processerint.

Alia vero intellectu carentia, se ipsa in suum finem non dirigunt, sed ab alio diriguntur: quorum quædam incorruptibilia existentia, sicut in esse naturali pati non possunt defectum, ita in propriis actionibus ab ordine in finem eis præstitutum nequaquam exorbitant, sed indeficienter regimini primi regentis subduntur; sicut sunt corpora cælestia, quorum motus semper uniformiter procedunt. Alia vero corruptibilia existentia naturalis esse pati possunt defectum, qui tamen per alterius profectum complectuntur, nam uno corrupto aliud generatur; & similiter in actionibus propriis à naturali ordine deficiunt; qui tamen defectus per aliquod bonum inde proveniens compensatur. Ex quo apparet quod nec illa quæ ab ordine primi regiminis exorbitare videntur, potestatem primi regentis evadunt: nam & hæc corruptibilia corpora sicut ab ipso Deo condita sunt, ita potestati ejus perfecte subduntur.

Hoc igitur divino repletus spiritu Psalmista considerans, ut nobis divinum regimen demonstraret, primo describit nobis primi regentis perfectionem. Naturæ quidem in hoc quod dicit *Deus*: potestatis in hoc quod dicit *magnus Dominus*, quasi nullo indigens ad suæ potestatis effectum producendum: auctoritatis in hoc quod dicit, *Rex magnus super omnes deos*: quia etsi sint multi regentes, ejus tamen regimini omnes subduntur. Secundo autem nobis describit regiminis modum: & quidem quantum ad intellectualia, quæ ejus regimen sequentia, ab ipso consequuntur ultimum finem, qui est ipse; & ideo dicit: *Quia non repellit Dominus plebem suam*. Quantum vero ad corruptibilia, quæ etiam si exorbitent, interdum à propriis actionibus, à potestate tamen primi regentis non excluduntur: unde dicit: *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ*. Quantum vero ad cælestia corpora, quæ omnem altitudinem terræ excedunt, idest corruptibilia corporum, & semper rectum ordinem divini regiminis servant: unde dicit:

cit: *Et altitudines montium ipse conspiciat*. Tertio vero ipsius universalis regiminis rationem assignat, quia necesse est ut ea quæ à Deo sunt condita, ab ipso etiam regantur: & hoc est quod dicit: *Quoniam ipsius est mare etc.*

Quia ergo in primo Libro de perfectione divinæ naturæ prosecuti sumus, in secundo autem de perfectione potestatis ipsius secundum quod est omnium rerum productor, & dominus: restat igitur in hoc tertio Libro prosequi de perfecta auctoritate, sive dignitate ipsius secundum quod est omnium rerum finis, & rector. Erit ergo hoc ordine procedendum, ut primo agatur de ipso, secundum quod est rerum omnium finis. Secundo de regimine universali ipsius, secundum quod unam creaturam gubernat. Tertio de speciali ipsius regimine, prout gubernat creaturas intellectum habentes.

CAPUT II.

Quod omne agens agit propter finem.

I. Part. quæst. xlv. art. 4. & 1. 2. quæst. 1. art. 2.

Ostendendum est igitur primo, quod omne agens in agendo intendit aliquem finem.

1. In his enim quæ manifeste propter finem agunt, hoc dicimus esse finem in quod tendit impetus agentis: hoc enim adipiscens, dicitur adipisci finem; deficiens autem dicitur deficere à fine intento; sicut pater in Medico agente ad sanitatem, & homine currente ad certum terminum. Nec differt quantum ad hoc, utrum quod tendit in finem, sit cognoscens, vel non; sicut enim signum est finis sagittantis, ita est finis motus sagittæ. Omnis autem agentis impetus ad aliquid certum tendit: non enim ex quacumque virtute quævis actio procedit, sed à calore quidem calefactio, à frigore autem infrigidatio: unde & actiones secundum diversitatem activorum specie differunt. Actio vero quandoque quidem terminatur ad aliquod factum, sicut ædificatio ad domum, & sanatio ad sanitatem; quandoque autem non, sicut intelligere, & sentire. Et si quidem actio terminatur ad aliquod factum, impetus agentis per actionem tendit in illud factum; si autem non terminatur ad aliquod factum, impetus agentis tendit in ipsam actionem. Oportet igitur quod omne agens in agendo intendat finem, quandoque quidem actionem ipsam, quandoque aliquid per actionem factum.

2. Adhuc. In omnibus agentibus propter finem, hoc esse ultimum finem dicimus, ultra quod agens non quærit aliquid; sicut actio Medici est usque ad sanitatem; ea vero consecuta, non conatur ad aliquid ulterius. Sed in actione cujuslibet agentis est venire ad aliquid ultra quod agens non quærit ultra aliquid: alias enim actiones in infinitum tenderent, quod quidem est impossibile: quia cum infinita non sit pertransire, agens agere non inciperet, nihil enim moveretur ad id ad quod impossibile est pervenire. Omne igitur agens agit propter finem.

3. Amplius. Si actiones agentis procedant in infinitum, oportet quod vel ex istis actionibus sequatur aliquod factum, vel non. Si quidem sequatur aliquod factum, esse illius facti sequetur post infinitas actiones: quod autem præexigit infinita, impossibile est esse, cum non sit infinita pertransire; quod autem impossibile est esse, impossibile est fieri; & quod est impossibile fieri, est impossibile facere. Impossibile est igitur quod agens incipiat facere aliquod factum,

ad quod præexiguntur actiones infinitæ. Si autem ex illis actionibus non sequitur aliquod factum, oportet ordinem hujusmodi actionum esse vel secundum ordinem virtutum activarum; sicut si homo sentit ut imaginetur, imaginatur autem ut intelligat, intelligit autem ut velit: vel secundum ordinem objectorum, sicut si considero corpus ut considerem animam, quam considero ut considerem substantiam separatam, quam considero ut considerem Deum. Non autem est possibile procedere in infinitum neque in virtutibus activis, sicut neque in formis rerum; ut probatur in II. Metaph. text. comm. x. forma enim est agendi principium: neque in objectis, sicut neque in entibus, cum sit unum ens primum, ut supra I. Lib. cap. xiiii. probatum est. Non est igitur possibile quod actiones in infinitum procedant: oportet igitur esse aliquid quo habito, conatus agentis quiescat. Omne igitur agens agit propter finem.

4. Item. In his quæ agunt propter finem, omnia intermedia inter primum agens & ultimum finem sunt fines respectu priorum, & principia activa respectu sequentium. Si igitur conatus agentis non est ad aliquid determinatum, sed actiones, sicut dictum est, procedunt in infinitum; oportet principia activa in infinitum procedere: quod est impossibile, ut supra ostensum est. Necesse est igitur quod conatus agentis sit ad aliquid determinatum.

5. Adhuc. Omne agens vel agit per naturam, vel per intellectum. De agentibus autem per intellectum non est dubium quin agant propter finem: agunt enim præconcientes in intellectu id quod per actionem consequuntur; & ex tali præconceptione agunt, hoc enim est agere per intellectum. Sicut autem in intellectu præconciente existit tota similitudo effectus, ad quam per actiones intelligentis pervenitur; ita in agente naturali præexistit similitudo naturalis effectus, ex qua actio ad hunc effectum determinatur: nam ignis generat ignem, & oliva olivam. Sicut igitur agens per intellectum tendit in finem determinatum per suam actionem, ita agens per naturam. Omne igitur agens agit propter finem.

6. Amplius. Peccatum non invenitur nisi in his quæ sunt propter finem: nec enim imputatur alicui ad peccatum, si deficiat ab eo ad quod non est: Medico enim imputatur ad peccatum, si deficiat à sanando naturam, non autem ædificatori, aut grammatico. Sed peccatum invenimus in his quæ sunt secundum artem, sicut cum grammaticus non recte loquitur; & in his quæ sunt secundum naturam, sicut patet in partibus monstruosis. Ergo tam agens secundum naturam, quam agens secundum artem, & à proposito, agit propter finem.

7. Item. Si agens non tenderet ad aliquem effectum determinatum, omnes effectus essent ei indifferentes. Quod autem indifferenter se habet ad multa, non magis unum eorum operatur quam aliud: unde à contingente ad utrumque, non sequitur aliquis effectus nisi per aliquid quod determinetur ad unum. Impossibile igitur esset quod ageret. Omne igitur agens tendit ad aliquem determinatum effectum, quod dicitur finis ejus.

Sunt autem aliquæ actiones quæ non videntur esse propter finem, sicut actiones ludicræ, & contemplativæ, & actiones quæ absque attentione fiunt, sicut confitatio barbæ, & hujusmodi, ex quibus aliquis opinari potest quod sit aliquod agens non propter finem.

Sed sciendum, quod actiones contemplativæ non sunt propter alium finem, sed ipsæ sunt finis; actiones

nes autem ludicra interdum sunt finis, sicut cum quis solum ludit propter delectationem quae in ludo est, quandoque autem sunt propter finem, sicut cum ludimus ut postmodum fortius secundo agamus. Actiones autem quae fiunt sine attentione, non sunt ab intellectu, sed ab aliqua subita imaginatione, vel naturali principio; sicut inordinatio humoris pruritum excitantis, est causa contritionis barbæ, quæ fit sine attentione intellectus: & hæc ad aliquos fines tendunt, licet præter ordinem intellectus.

Per hoc autem excluditur antiquorum Naturalium error (Empedoc. & Democ. de quibus Phil. II. Physic. text. comm. xxii. & xl. ii.) qui ponebant, omnia fieri ex necessitate materiæ, causam finalem à rebus penitus subtrahentes.

CAPUT III.

Quod omne agens agit propter bonum.

I. Part. quæst. cv. art. 5. & de verit. quæst. xxii. art. 1.

EX hoc autem ulterius ostendendum est quod omne agens agit propter bonum.

1. Inde enim manifestum est, omne agens agere propter finem, quia quodlibet agens tendit ad aliquod determinatum. Id autem ad quod agens determinate tendit, oportet esse conveniens ei: non enim tenderet in ipsum nisi propter aliquam convenientiam ad ipsum: quod autem conveniens est alicui, est illi bonum. Ergo omne agens agit propter bonum.

2. Præterea. Finis est in quo quiescit appetitus agentis, vel moventis, & ejus quod movetur. Hoc autem est de ratione boni ut terminet appetitum, nam bonum est quod omnia appetunt. Omnis ergo actio, & motus est propter bonum.

3. Adhuc. Omnis actio, & motus ad esse aliquo modo ordinari videtur vel ut conservetur secundum speciem, vel individuum, vel ut de novo acquiratur. Hoc autem ipsum quod est esse, bonum est; & ideo omnia appetunt esse. Omnis igitur actio, & motus est propter bonum.

4. Amplius. Omnis actio, & motus est propter aliquam perfectionem. Si enim ipsa actio sit finis, manifestum est quod est perfectio secunda agentis; si autem actio sit transmutatio exterioris materiæ, manifestum est quod movens intendit aliquam perfectionem inducere in re mota, in quam etiam tendit mobile, si sit motus naturalis. Hoc autem dicimus esse bonum quod est esse perfectum. Omnis igitur actio, & motus est propter bonum.

5. Item. Omne agens agit secundum quod est actu. Agendo autem tendit in sibi simile. Igitur tendit in actum aliquem. Actus autem omnis habet rationem boni, nam malum non invenitur nisi in potentia deficiente ab actu. Omnis igitur actio est propter bonum.

6. Adhuc. Agens per intellectum agit propter finem, sicut determinans sibi finem; agens autem per naturam, licet agat propter finem, ut probatum est cap. præced. non tamen determinat sibi finem, cum non cognoscat rationem finis; sed movetur in finem determinatum sibi ab alio. Agens autem per intellectum non determinat sibi finem nisi sub ratione boni: intelligibile enim non movet nisi sub ratione boni, quod est objectum voluntatis. Ergo & agens per naturam non movetur, neque agit propter aliquem finem, nisi secundum quod est bonum; cum agenti

per naturam determinetur finis ab aliquo appetitu. Omne igitur agens propter bonum agit.

7. Item. Eiusdem rationis est fugere malum, & appetere bonum; sicut ejusdem rationis est moveri deorsum, & moveri sursum. Omnia autem inveniuntur malum fugere: nam agentia per intellectum hac ratione aliquid fugiunt, quia apprehendunt illud ut malum. Omnia autem agentia naturalia quantum habent de virtute, tantum resistunt corruptioni, quæ est malum uniuscujusque. Omnia igitur agunt propter bonum.

8. Adhuc. Quod provenit ex alicujus agentis actione præter intentionem ipsius, dicitur à casu, vel fortuna accidere. Videmus autem in operibus naturæ vel semper, vel frequentius quod melius est; sicut in plantis folia sic esse disposita ut producant fructus, & partes animalium sic disponi ut animal salvari possit. Si ergo hæc eveniunt præter intentionem naturalis agentis, hoc erit accidens à casu, vel fortuna. Sed hoc est impossibile: nam ea quæ accidunt semper, vel frequenter, non sunt casualia, neque fortuita; sed quæ accidunt in paucioribus. Naturale ergo agens intendit ad id quod melius est, & multo manifestius quod agit per intellectum. Omne igitur agens intendit bonum in agendo.

9. Item. Omne quod movetur, ducitur ad terminum motus à movente, & agente. Oportet igitur movens & motum ad idem tendere in quantum movetur. Quod autem movetur, cum sit in potentia, tendit ad actum, & ita ad perfectum, & bonum: per motum enim exit de potentia in actum. Ergo & movens, & agens semper in movendo, & agendo intendit bonum. Hinc est quod Philosophi diffinientes bonum dixerunt, I. Ethic. cap. i. *Bonum est quod omnia appetunt*: & Dionysius iv. cap. de div. Nominib. dicit, *quod omnia bonum, & optimum concupiscunt*.

CAPUT IV.

Quod malum est præter intentionem in rebus.

I. Sentent. dist. xxxix. quæst. 11. art. 2.

EX hoc autem apparet quod malum est præter intentionem in rebus, & incipit præter intentionem agentium.

1. Quod enim ex actione consequitur, diversum ab eo quod erat in intentione, sive intentum ab agente, manifestum est præter intentionem accidere. Malum autem diversum est à bono, quod intendit omne agens. Est igitur malum præter intentionem eveniens.

2. Item. Defectus in effectu, & actione consequitur aliquem defectum in principiis actionis, sicut ex aliqua corruptione seminis sequitur partus monstruosus, & ex curvitate cruris sequitur claudicatio. Agens autem agit secundum quod habet de virtute activa, non secundum id quod defectum virtutis patitur: secundum autem quod agit, sic intendit finem. Intendit igitur finem correspondentem virtuti. Quod igitur sequitur respondens defectui virtutis, erit præter intentionem agentis. Hoc autem est malum. Accidit igitur malum præter intentionem.

3. Adhuc. Ad idem tendit motus mobilis, & motio moventis. Mobile autem tendit per se ad bonum, ad malum autem per accidens, & præter intentionem: quod quidem maxime in generatione, & corruptione apparet: materia enim cum est sub una forma, est in potentia ad formam aliam, & privationem

nem formæ jam habitæ; sicut cum est sub forma aeris, est in potentia ad formam ignis, & privationem formæ aeris; & ad utrumque transmutatio materiæ terminatur simul: ad formam quidem ignis, secundum quod generatur ignis; ad privationem autem formæ aeris, secundum quod corrumpitur aer. Non autem intentio, & appetitus materiæ est ad privationem, sed ad formam: non enim tendit ad impossibile; est autem impossibile materiam tantum sub privatione esse, esse vero eam sub forma est possibile. Igitur quod terminatur ad privationem, est præter intentionem. Terminatur autem ad eam in quantum pervenit ad formam quam intendit, quam privatio alterius formæ de necessitate consequitur. Transmutatio ergo materiæ in generatione, & corruptione per se ordinatur ad formam; privatio vero consequitur præter intentionem: & similiter oportet esse in omnibus motibus; & ideo in quolibet motu est generatio, & corruptio secundum quid; sicut cum aliquid alteratur de albo in nigrum, corrumpitur album, & fit nigrum. Bonum autem est secundum quod materia est perfecta per formam, & potentia per actum proprium; malum autem secundum quod est privata actu debito. Omne igitur quod movetur, tendit in suo motu pervenire ad bonum. Pervenit autem ad malum præter intentionem. Igitur cum omne agens, & movens intendat ad bonum, malum provenit præter intentionem agentis.

4. Amplius. In agentibus per intellectum, & æstimationem quamcumque, intentio sequitur apprehensionem: in illud enim tendit intentio quod apprehenditur ut finis. Si ergo perveniatur ad aliquid quod non habet speciem apprehensam, erit præter intentionem; sicut si aliquis intendat comedere mel, & comedat fel, credens illud esse mel, hoc erit præter intentionem. Sed omne agens per intellectum, intendit aliquid; secundum quod accipit illud sub ratione boni, sicut ex superioribus, cap. 111. patet. Si ergo illud non sit bonum, sed malum, hoc erit præter intentionem. Agens igitur per intellectum, non operatur malum nisi præter intentionem. Cum igitur tendere ad bonum, sit commune agenti per intellectum, & per naturam; malum non consequitur ex intentione alicujus agentis, nisi præter intentionem. Hinc est quod Dionysius dicit iv. cap. de Div. Nomin. *quod malum est præter intentionem, & voluntatem*.

CAPUT V.

Rationes contra determinatam veritatem.

Sunt autem quædam quæ huic sententiæ adversari videntur.

1. Quod enim accidit præter intentionem agentis, dicitur esse fortuitum, & casuale, & in paucioribus accidens: malum autem fieri non dicitur fortuitum, & casuale, neque ut in paucioribus accidens, sed semper, vel in pluribus: in naturalibus enim semper generationi corruptio adjungitur; in agentibus etiam per voluntatem in pluribus peccatum accidit, cum difficile sit secundum virtutem agere, sicut attingere centrum in circulo, ut dicit Aristoteles in II. Ethic. cap. ix. Non igitur videtur malum esse proveniens præter intentionem.

2. Item. Aristoteles in III. Ethic. cap. iv. expresse dicit, quod malitia est voluntarium: & probat per hoc quod aliquis operatur injusta voluntarie. Irrationabile autem est operantem voluntarie injusta non velle injustum esse, & voluntarie stuprantem

non velle incontinentem esse; & per hoc etiam legislatores puniunt malos quasi voluntarie operantes mala. Non videtur igitur malum præter voluntatem, vel intentionem esse.

3. Præterea. Omnis motus naturalis habet finem intentum à natura. Corruptio autem est mutatio naturalis, sicut & generatio. Finis igitur ejus, qui est privatio, habens rationem mali, est intentus à natura, sicut etiam forma, & bonum, quæ sunt generationis finis.

CAPUT VI.

Solutio rationum præmissarum.

UT autem positarum rationum solutio manifestior fiat, considerandum est, quod malum considerari potest vel in substantia aliqua, vel in actione ipsius. Malum quidem in substantia aliqua est ex eo quod deficit ei aliquid quod natum est, & debet habere: si enim homo non habet alas, non est ei malum; quia non est natus eas habere: si etiam homo capillos flavos non habet, non est malum, quia etsi natus est habere, non tamen est ei debitum ut habeantur, est tamen malum, si non habeat manus, quas natus est; & debet habere, si sit perfectus, quod tamen non est malum avi. Omnis autem privatio, si proprie, & stricte accipitur, est ejus quod quis natus est habere, & debet habere. In privatione igitur sic accepta est ratio mali. Materia autem, cum sit in potentia ad omnes formas, omnes quidem nata est habere, nulla tamen est ei debita, cum sine quavis una earum possit esse perfecta in actu; quælibet tamen earum est debita alicui eorum quæ ex materia constituuntur: nam non potest esse aqua, nisi habeat formam aquæ; nec potest esse ignis, nisi habeat formam ignis. Privatio igitur hujusmodi formæ comparata ad materiam, non est malum naturæ, sed comparata ad id cuius est forma, est malum ejus, sicut privatio formæ ignis est malum ignis. Et quia tam privationes, quam habitus, & formæ non dicuntur esse nisi secundum quod sunt in subjecto; si quidem privatio sit malum per comparisonem ad subjectum in quo est, erit malum simpliciter; si autem, erit malum alicujus, & non simpliciter. Hominem igitur privari manu, est malum simpliciter; materiam autem privari forma aeris, non est malum simpliciter, sed est malum aeris; privatio autem ordinis, aut commensurationis debite in actione, est malum actionis. Er quia cuilibet actioni est debitus aliquis ordo, & aliqua commensuratio; necesse est ut talis privatio in actione simpliciter malum existat.

His igitur visis, sciendum est, quod non omne quod est præter intentionem, oportet esse fortuitum, vel casuale, ut prima ratio proponebat: si enim quod est præter intentionem, sit consequens ad id quod est intentum vel semper, vel sicut frequenter; non eveniet fortuito, vel casualiter; sicut in eo qui intendit dulcedine vini frui, si ex potatione vini sequatur ebrietas semper, vel frequenter, non erit fortuitum, nec casuale; esset autem casuale, si sequeretur ut in paucioribus. Malum ergo corruptionis naturalis, etsi sequatur præter intentionem generantis, consequitur tamen semper: nam semper formæ unius est adjuncta privatio alterius: unde corruptio non evenit casualiter, neque ut in paucioribus; licet privatio quandoque non sit malum simpliciter, sed alicujus, ut dictum est. Si autem sit talis privatio quæ privat id quod est debitum generato, erit casuale, & simpliciter malum, sicut cum nascuntur partus monstruo-